

CZESŁAWA MARSZAŁEK

FUNKCJONOWANIE STRUKTUR ORGANIZACYJNYCH RUCHU RACJONALIZATORSKIEGO I WYNAŁAZCZEGO W PRZEDSIĘBIORSTWACH ROLNYCH

W literaturze przedmiotu wyróżnia się dwa nurty wynalazczości: instytucjonalną i indywidualną. Wynalazczość instytucjonalna, to twórczość techniczna uprawiana zawodowo w ośrodkach badawczych, biurach konstrukcyjnych itp., zaś indywidualna, to pomysły techniczne robotników, techników, inżynierów pracujących w przemyśle. Ich podstawową działalnością jest praca, toteż wykonując określone czynności zawodowe usprawniają konstrukcję, technologię i jakość produkowanych wyrobów. Ich twórczość jest rezultatem doświadczeń produkcyjnych. Z doświadczeń tych rodzą się czasem wynalazki, częściej usprawnienia i udoskonalenia¹. Nas interesować będzie ten drugi nurt wynalazczości, zwany wynalazczością pracowniczą. Przez termin ten rozumiemy, za J. Tulskim, „aktywizację twórczą pracowników w dziedzinie techniki, która jest elementem aktywizacji zawodowej”², natomiast pojęcie „projekt wynalazczy” — wynalazek, „wzór użytkowy” oraz „projekt racjonalizatorski” rozumiemy tak, jak są one określane w ustawie³.

W dotychczasowych badaniach zwracano raczej uwagę na czynniki utrudniające rozwój wynalazczości pracowniczej, w mniejszym stopniu na czynniki aktywizujące ruch racjonalizatorski i wynalazczy, stąd też przedmiotem niniejszych rozważań będą czynniki aktywizujące funkcjonowanie struktur organizacyjnych tego ruchu w przedsiębiorstwach rolnych⁴. Właściwa organizacja działań twórczych pracownika w dziedzinie techniki — zdaniem J. Nowak — to przede wszystkim sprawna procedura zgłaszania, rozpatrywania, wdrażania do praktyki i finansowanie

¹ J. Nowak, *Wynalazczość a wychowanie*, Wrocław 1975, s. 15.

² J. Tulski, *Postęp naukowo-techniczny a wynalazczość pracownicza*, Warszawa 1273, s. 7..

³ Ustawa o wynalazczości, Dz. U, nr 43 z 1972 r.

⁴ E. Talejko, *Społeczne warunki rozwoju ruchu racjonalizatorskiego*, w: *Socjologiczne problemy przedsiębiorstwa przemysłowego*, Warszawa 1965, s. 210.

zgłoszonych projektów wynalazczych⁵. Procedurze tej odpowiadają określone struktury organizacyjne ruchu, tj. służby wynalazczości i komisje wynalazczości. Powstanie i organizacja wewnętrzna służby wynalazczości zależy od rozmiarów zadań w zakresie wynalazczości pracowniczej w przedsiębiorstwie, od wielkości zakładu pracy oraz profilu produkcji⁶. Istnienie określonych struktur organizacyjnych ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego jest skutkiem, a nie przyczyną jego rozwoju. Rozwój wynalazczości pracowniczej w zakładzie zatem zależeć będzie od osób działających w strukturach organizacyjnych ruchu. W charakterystyce tych osób uwzględnimy takie zmienne, jak: poziom wykształcenia, staż pracy zawodowej, przeszkolenie z prawa wynalazczego, stanowiska służbowe przewodniczących zakładowych komisji wynalazczości. Na zagadnienie roli kierownika w procesie innowacyjnym zwraca uwagę Z. Pietrasiński. Kierownik może uczestniczyć w tym procesie jako autor lub współautor, dysponent zasobów materialnych, recenzent projektów i decydent w sprawie ich zastosowania. Może również spełniać rolę organizatora oraz instruktora i wychowawcy⁷.

Celem badań jest udzielenie odpowiedzi na pytania:

- 1) czy i w jakim stopniu osoby działające w służbie wynalazczości wywierają wpływ na dynamikę rozwoju ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego oraz jakie ma to znaczenie dla wynalazczości pracowniczej?
- 2) czy i w jakim stopniu udział kadry kierowniczej w ruchu racjonalizatorskim i wynalazczym wywiera wpływ na zasięg uznania społecznego dla wynalazczości pracowniczej w zakładzie?

Bazę źródłową stanowią ankiety oraz dokumentacja, dotycząca ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego (znajduje się w byłych instancjach wojewódzkich w Poznaniu), którym podlegały badane przedsiębiorstwa rolne, a także dokumentacja, będąca w posiadaniu Wojewódzkiego Klubu Techniki i Racjonalizacji w Poznaniu. Na 158 ankiet wysłanych do służb wynalazczości w przedsiębiorstwach rolnych z woj. poznańskiego, otrzymano zwrotów 136, tj. 73,5%. Spośród ogółu wysłanych ankiet do poszczególnych rodzajów przedsiębiorstw rolnych, otrzymano zwrotów: z państwowych gospodarstw rolnych — 75%, państwowych ośrodków maszynowych — 100%, spółdzielni kółek rolniczych — 77,2% oraz z gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska” — 42,3%. Badaniami objęto okres od 1972 roku (tj. od ukazania się ustawy o wynalazczości) do 1978 r., a przeprowadzono je w r. 1979. Na 136 przedsiębiorstwach, które przysłały ankiety, ruch racjonalizatorski i wynalazczy prowadzony jest w 87 zakładach pracy, tj. w 64% ogółu badanych jednostek. Analizowana

⁵ J. Nowak, *Wynalazczość a wychowanie*, s. 162.

⁶ *Wynalazczość pracownicza i racjonalizacja*, pod red. A. Szewca, Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego, nr 303, Katowice 1973, s. 38.

⁷ Z. Pietrasiński, *Twórcze kierownictwo*, Warszawa 1975, s. 15-16.

w niniejszym artykule problematyka jest tylko fragmentem badań nad społecznymi uwarunkowaniami wynalazczości pracowniczej w przedsiębiorstwach rolnych⁸.

Ze względu na to, iż charakterystykę osób działających w strukturach organizacyjnych ruchu przedstawiany analizując wyniki badań, stąd ograniczymy się wyłącznie do podania ogólnych danych, dotyczących autorów projektów wynalazczych.

Autorami projektów wynalazczych jest 1239 osób w tym: z PGR — 346 (27,9%), POM — 737 (59,5%), GS „Sch” — 129 (10,4%) oraz z SKR — 27 (2,2%). Me objęto badaniami rolniczych spółdzielni produkcyjnych, ponieważ nie rozwinął się tam jeszcze ruch racjonalizatorski i wynalazczy. Słaby rozwój tego ruchu w spółdzielniach produkcyjnych notuje się również w skali kraju⁹.

Pośród 1239 osób wykształcenie wyższe posiada 185 osób (14,9%), średnie — 269 (21,7%), zasadnicze zawodowe — 667 (53,8%), podstawowe — 118 (9,6%). Na ogólną liczbę 1664 zgłoszonych projektów, 4 to wynalazki (0,4%), 3 — wzory użytkowe (0,2%) oraz 1656 projektów racjonalizatorskich (99,4%). Autorami indywidualnych projektów jest 318 osób (26,7%), indywidualnych i zespołowych — 91 (7,3%), tylko zespołowych — 830 (67%) ogółu badanych. Z powyższych danych wynika, że w ruchu racjonalizatorskim biorą udział głównie pracownicy zatrudnieni na stanowiskach robotniczych, a projekty wynalazcze dotyczą w zasadzie usprawnień i są wynikiem przede wszystkim pracy zespołowej nad projektem,

I. STRUKTURA ORGANIZACYJNA RUCHU RACJONALIZATORSKIEGO I WYNALAZCZEGO W PRZEDSIĘBIORSTWACH ROLNICZYCH

Charakteryzując strukturę organizacyjną ruchu podkreślano, że zależy ona od wielkości zakładu pracy, profilu produkcji, a także liczby zgłaszanych przez pracowników projektów wynalazczych. Jak więc zorganizowany jest ruch racjonalizatorski i wynalazczy w badanych przedsiębiorstwach rolnych? Dane na ten temat zawiera tabela 1. Przyjmując, iż określony rodzaj struktury organizacyjnej ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego jest wskaźnikiem rozwoju wynalazczości pracowniczej, to na podstawie danych w tabeli 1 możemy powiedzieć, iż wynalazczość pracownicza najbardziej rozwinięta jest w państwowych ośrodkach maszynowych, gdzie w 92,1% występuje zakładowa komórka

⁸ K. Kwaśniewski, *Problematyka socjologiczna związków indywidualnej gospodarki chłopskiej z rolnictwem uspołecznionym*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1983, z. 2.

⁹ S. Urban, *Wynalazczość w rolnictwie*, Warszawa 1984, s. 49.

Tabela 1

Struktura organizacyjna ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego w badanych przedsiębiorstwach rolnych

Poz.	Wyszczególnienie	Badane przedsiębiorstwa rolne				Razem N = 136
		PGR	TOR	GS"Sch"	SKR	
		N = 30	N = 38	N = 24	N = 44	
		100 %	100 %	100 %	100 %	
1.	zakładowa komórka wynalazczości	50,0 %	92,1	20,8	6,8	58
	wyodrębnione stanowisko pracy	30,0 %	7,9	66,7	75,0	61
	brak formy	20,0	—	12,5	18,2	17
2.	zakładowa komisja wynalazczości	63,3	97,4	29,2	13,6	69
	brak komisji	36,7	2,6	70,8	86,7	67
3.	poziom wykształcenia osób działających w służbie wynalazczości:					
	wyższe	30,0	65,7	4,2	13,6	47
	średnie	50,0	34,3	70,8	68,2	69
	zasadnicze zawodowe	—	—	12,5	—	3
	brak osoby	20,0	—	12,5	8,2	17
4.	stanowiska służbowe przewodniczących komisji wynalazczości:					
	dyrektor i zastępca	29,9	92,2	25,0	13,6	56
	kierownik i zastępca	6,7	2,6	4,2	—	4
	specjaliści	26,7	2,6	—	4,6	11
	brak komisji	36,7	2,6	70,8	81,8	65

wynalazczości. Na drugim miejscu pod względem występowania zakładowej komórki wynalazczości, plasują się państwowe gospodarstwa rolne. Słabszą dynamikę rozwoju wynalazczości pracowniczej wykazują gminne spółdzielnie „Sch” oraz spółdzielnie kółek rolniczych. Chcąc zweryfikować uzyskane wyniki, przeanalizowano liczby autorów projektów wynalazczych oraz zgłoszonych projektów przypadających średnio na jedną formę organizacyjną ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego (por. tab. 2). Z zawartych w niej danych wynika, że im wyższy stopień dynamiki rozwoju ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego, tym wyższy poziom organizacyjny tego ruchu. Niemniej jednak, w wypadku braku formy organizacyjnej trudno raczej oczekiwać znaczącego rozwoju twórczości technicznej pracowników. Założenie to weryfikują dane zawarte w tabeli 3. Pozwalają stwierdzić, iż znacznie wyższy jest stopień aktywizacji twórczej pracowników tych przedsiębiorstw, w których funkcjonuje służba wynalazczości niż tam, gdzie nie ma żąd-

Tabela 2

Rozwój ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego a jego struktury organizacyjne

Poz.	Wyszczególnienie	Liczba racjonalizatorów przypadających średnio na 1 zakład lub osobę	Liczba zgłoszonych projektów przypadających średnio na 1 zakład lub osobę
		N = 1239	N = 1664
		średnia: 14,2	średnia: 19,1
1.	struktura organizacyjna:		
	komórka wynalazczości	16,4	25,0
	wyodrębnione stanowisko pracy	6,2	3,5
	brak formy	2,0	2,0
2.	komisja wynalazczości:		
	jest	15,8	21,6
	nie ma	2,3	2,0

nej struktury organizacyjnej ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego. Wynika stąd, że dla aktywizacji twórczej pracowników w dziedzinie techniki, ważne jest istnienie chociażby najprostszej formy organizacyjnej, co nie oznacza, aby fakt występowania określonej struktury organizacyjnej miał istotne znaczenie w rozwoju ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego.

Tabela 3

Służba wynalazczości a rozwój ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego w przedsiębiorstwach rolnych

Służba wynalazczości	Liczba zakładów pracy, w których:				Razem	
	zgłoszono projekty wynalazcze		nie zgłoszono projektów wynalazczych			
	L.	%	L.	%	L.	%
Jest	86	72,2	35	27,8	119	100,0
Nie ma	1	5,9	16	94,1	17	100,0
Razem	87	64,0	49	36,0	136	100,0

Kolejne ogniwo ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego w zakładzie pracy, to komisje wynalazczości. Są one organem doradczym dla kierownika zakładu pracy. Nasuwa się zatem pytanie, w jakim stopniu w badanych przedsiębiorstwach rolnych korzysta się z opinii komisji wynalazczości? Dane na ten temat zawiera poz. 2 tabeli 1. Wynika z nich że znacznie większą wagę do funkcjonowania komisji wynalazczości przywiązują dyrekcje państwowych ośrodków maszynowych niż

kierownictwo pozostałych, badanych przedsiębiorstw rolnych. Brak komisji wynalazczości świadczyć może o tym, że nie zachodzi potrzeba odwoływania się do jej opinii ze względu na brak kwestii spornych między dyrekcją zakładu a autorem projektu wynalazczego. Może mieć miejsce i taka sytuacja, że dyrekcje przedsiębiorstw rolnych, chcąc się zabezpieczyć przed zarzutami braku obiektywizmu w ocenianiu zgłaszanych przez pracowników projektów wynalazczych, stosują tzw. „uniformizm instytucjonalny”, tzn. powołując komisje, traktują je jako integralny element systemu oceny projektów. Brak danych empirycznych nie pozwala na zweryfikowanie tej tezy. Zgodnie jednak z założeniami modelowymi ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego, istnienie komisji jest wtórne w stosunku do jego rozwoju. Nasuwa się pytanie, w jakim stopniu rozwój wynalazczości pracowniczey związany jest z funkcjonowaniem komisji? Dane na ten temat zostały zamieszczone w poz. 2 tato. 2.

padania empiryczne wykazały, że istnienie komisji wynalazczości uzależnione jest od stopnia rozwoju ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego zarówno z punktu widzenia liczby autorów projektów wynalazczych, jak i liczby tych projektów przypadających średnio na tę formę organizacyjną ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego.

Biorąc pod uwagę dane empiryczne zawarte w tab. 1, poz. 2 można stwierdzić, iż w tych przedsiębiorstwach rolnych, w których częściej funkcjonują komórki wynalazczości, częściej też występują zakładowe komisje wynalazczości, w porównaniu z tymi przedsiębiorstwami, w których są jedynie wyodrębnione stanowiska do spraw wynalazczości pracowniczey. Z kolei, na podstawie danych liczbowych przedstawionych w tab. 2, można powiedzieć, iż dynamika rozwoju ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego wyznacza jego strukturę organizacyjną, którą można podzielić na dwa poziomy: wyższy i niższy. Pierwszy z nich przejawia się w funkcjonowaniu głównie komórek wynalazczości i zakładowych komisji, drugi natomiast w funkcjonowaniu wyodrębnionych stanowisk i niewielkim odsetku komisji wynalazczości.

(Wyższy poziom struktury organizacyjnej ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego reprezentują państwowe ośrodki maszynowe oraz państwowe gospodarstwa rolne, niższy natomiast gminne spółdzielnie „SCh” oraz spółdzielnie kółek rolniczych. O tym, iż wewnętrzna struktura organizacyjna jest wynikiem dynamiki rozwoju ruchu, świadczą następujące dane: na poziomie pierwszym, spośród 38 badanych POM-ów, na 1 zakład przypada średnio 19,4 racjonalizatorów i 31,7 projektów wynalazczych. Na drugim poziomie, tj. w GS „SCh”, przypada odpowiednio 5,4 autorów projektów oraz 31,9 projektów wynalazczych.

Jaka zatem jest aktywność innowacyjna pracowników przedsiębiorstw rolnych, mierzona liczbą zgłoszonych projektów, przydających średnio na 1 racjonalizatora? Badania wykazały, iż na 1 racjonalizatora

przypada średnio projektów: w POM — 1,6, w PGR — 0,9, w GS „Sch” — 0,7, oraz w SKR — 1,5. Tak rozumiana aktywność innowacyjna zależy jednak może od innych czynników niż poziomu organizacyjnego wynalazczości, mianowicie od motywów działania twórczego, predyspozycji twórczych, rodzaju styczności pracownika z produkcją, wreszcie od sprawnego funkcjonowania służb wynalazczości¹⁰.

II. FUNKCJONOWANIE STRUKTUR ORGANIZACYJNYCH RUCHU RACJONALIZATORSKIEGO A JEGO ROZWÓJ

W tej części rozważań skoncentrujemy uwagę na zależnościach występujących między funkcjonowaniem struktur organizacyjnych ruchu a dynamiką jego rozwoju. Innymi słowy przyjmujemy, że rozwój wynalazczości jest skutkiem właściwego funkcjonowania struktur organizacyjnych, a nie odwrotnie. Do ukazania tych współzależności posłuży nam charakterystyka osób działających w strukturach organizacyjnych, ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego.

1. POZIOM WYKSZTAŁCENIA

Poziom wykształcenia osób działających w służbie wynalazczości ważny jest ze względu na ich rozeznanie w aktualnym stanie techniki oraz z punktu widzenia pomocy merytorycznej, jakiej mogą udzielić autorowi projektu wynalazczego w zakresie przygotowania dokumentacji technicznej oraz dokonaniu wstępnej oceny ekonomicznej przewidywanych rezultatów w wypadku zastosowania projektu. Można przyjąć tezę, że poziom organizacyjny ruchu racjonalizatorskiego wyznaczać będzie również i poziom wykształcenia osób działających w tych strukturach. Zagadnienie to ilustruje poz. 3 tabeli 1. Zawarte tam dane potwierdzają, iż struktura wykształcenia osób działających w służbie wynalazczości na ogół odpowiada poziomowi organizacyjnemu tej służby. W jakim stopniu poziom wykształcenia osób działających w służbie wynalazczości jest czynnikiem aktywizującym rozwój ruchu racjonalizatorskiego? Zależność między tymi zmiennymi przedstawia tab. 4 (poz. 1). Zawarte tam dane wskazują, że im wyższy poziom wykształcenia, tym w większym stopniu rozwija się ruch racjonalizatorski i wynalazczy. W tym jednak wypadku rozwój wynalazczości pracowniczej może być przyczyną zatrudnienia pracownika z wyższym wykształceniem, a nie rezultatem jego działalności organizacyjnej w służbie wynalazczości.

¹⁰ E. Talejko, *Motywy działalności racjonalizatorskiej i wynalazczej pracowników przemysłu*, Warszawa 1968 s. 122 oraz J. Tułski; *Postęp techniczny a wynalazczość*, s. 36.

Tabela 4

Czynniki aktywizujące rozwój ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego w przedsiębiorstwach rolnych

Poz.	Wyszczególnienie	Liczba racjonalizatorów przypadających średnio na 1 zakład lub 1 osobę	Liczba zgłoszonych projektów przypadających średnio na 1 zakład lub 1 osobę
		N = 1239	N = 1664
		średnia: 14,2	średnia: 19,1
1.	poziom wykształcenia osób działających w służbie wynalazczości:		
	wyższe	15,2	22,1
	średnie	7,5	9,0
	zasadnicze zawodowe	2,0	2,0
	brak osoby	2,0	2,0
2.	przeszkolenie z prawa wynalazczego:		
	tak	26,5	39,1
	nie	9,9	9,8
3.	stanowiska służbowe przewodniczących komisji wynalazczości:		
	dyrektor	21,3	15,3
	wicedyrektor	17,4	27,0
	kierownik działu lub zastępca	11,2	19,0
	specjaliści	5,8	18,3
	brak komisji	2,2	2,0
4.	autorzy lub współautorzy projektów wynalazczych:		
	dyrektor	27,4	36,0
	wicedyrektor	25,3	27,8
	kierownik, zastępca	12,9	17,7
	specjaliści	6,4	8,9
	kierownictwo nie brało udziału	0,2	1,8

2. STAŻ PRACY W ZAKŁADZIE

Pracownicy nowo zatrudnieni wprowadzie bardziej krytycznie oceniają funkcjonowanie przedsiębiorstwa i częściej dostrzegają nieprawidłowości niż pracownicy dłużej pracujący w zakładzie, niemniej jednak ci ostatni lepiej znają specyfikę zakładu i jego potrzeby produkcyjne, a także możliwości usprawnień technicznych. Z analizy związku zachodzącego między stażem pracy pracowników służby wynalazczości a dynamiką rozwoju ruchu racjonalizatorskiego wynika, że ruch ten najdynamiczniej rozwija się w tych przedsiębiorstwach rolnych, w których pracownicy służby wynalazczości legitymują się stażem 8 - 11 lat pracy w zakładzie. Na 1 osobę z służby wynalazczości o tym stażu pracy przypada średnio 23,4 racjonalizatorów oraz 23,7 projektów wynalazczych zgłoszonych przez pracowników przedsiębiorstwa rolnego.

3. PRZESZKOLENIE Z PRAWA WYNAŁAZCZEGO

Znajomość ustawy o wynalazczości i związanych z nią rozporządzeń szczegółowych przez osoby działające w służbie wynalazczości może wywierać wpływ na sprawne funkcjonowanie tej formy organizacyjnej ruchu racjonalizatorskiego w zakresie świadczenia porady prawnej autorom projektów wynalazczych. Chodzi tu o ocenę projektu pod kątem jego przydatności praktycznej oraz ze względu na charakter prawny. W pierwszym wypadku ocena dotyczy realności rozwiązania technicznego (czy urządzenie będące przedmiotem projektu dzieła lub zaprogramowana technologia pozwala produkować określone wytwory). Ocena prawna dotyczy natomiast stwierdzenia, czy rozwiązanie techniczne jest w ogóle projektem wynalazczym w rozumieniu przepisów ustawy oraz jaki reprezentują poziom nowości dany wynalazek, wzór użytkowy czy projekt racjonalizatorski. Jaka jest zatem zależność między znajomością prawa wynalazczego przez służbę wynalazczości a rozwojem ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego? Dane na ten temat zawiera poz. 2 tabeli 4. Dane te potwierdzają nasze założenie, że znajomość przepisów prawnych (przez osoby działające w służbie wynalazczości) może być czynnikiem aktywizującym rozwój ruchu racjonalizatorskiego. Dane empiryczne wykazują, iż pomoc udzielana autorom projektów przez służby wynalazczości przejawia się przede wszystkim w liczbie zgłoszonych projektów pracowników przedsiębiorstw rolnych. Świadczyć to może o tym, iż kompetencje merytoryczne osób działających w służbie, wzmacniają zasięg uznania społecznego dla rezultatów twórczości technicznej pracowników i mogą być wskaźnikiem miejsca wynalazczości pracowniczey w systemie ekonomicznym przedsiębiorstwa rolnego. Innymi słowy, w tych zakładach pracy, w których osoby odpowiedzialne za wynalazczość pracowniczą legitymują się odpowiednimi kompetencjami merytorycznymi, twórczość techniczna pracowników może być traktowana jako element postępu technicznego w zakładzie pracy. W takiej sytuacji aspekt ekonomiczny wynalazczości pracowniczey przyczynia się pośrednio do umiejscowienia jej także w systemie społecznym przedsiębiorstwa rolnego. Przemawia za tym liczba autorów projektów, przypadających średnio na 1 osobę z służby wynalazczości, a posiadającą kwalifikacje merytoryczne z zakresu znajomości przepisów prawa wynalazczego.

4. STANOWISKO SŁUŻBOWE PRZEWODNICZĄCEGO KOMISJI WYNAŁAZCZOŚCI

W poprzednich rozważaniach wspomniano już, że komisja jest tylko organem opiniodawczym dla dyrekcji zakładu. Nasuwa się pytanie, komu w przedsiębiorstwach rolnych powierzana jest funkcja przewodniczącego komisji i jakie to ma znaczenie dla jej funkcjonowania? Z badań wyni-

ka, że w zasadzie tylko w państwowych ośrodkach maszynowych i państwowych gospodarstwach rolnych przywiązuje się dużą wagę do funkcji przewodniczącego komisji wynalazczości i pełnią ją przeważnie wicedyrektorzy do spraw technicznych (por. tab. 1 poz. 4).

Ze względu, iż komisje funkcjonują w zależności od tego, czy występują kwestie sporne w zakresie oceny projektu przez dyrekcje lub wówczas, gdy kierownictwo zakładu pracy ma wątpliwości co do tego jak ocenić projekt, można było przypuszczać, że im wyższe stanowisko służbowe zajmuje przewodniczący komisji, tym dynamiczniej rozwija się ruch racjonalizatorski i wynalazczy. Tezę tę zweryfikowały jednak dane zawarte w tab. 4 (poz. 3), z których wynika, że pełnienie funkcji przewodniczącego komisji przez dyrektora przedsiębiorstwa rolnego ma wpływ na liczbę autorów projektów wynalazczych, a przez wicedyrektora, na ilość zgłoszonych projektów przez pracowników zakładu.

(Pełnienie funkcji przewodniczącego komisji wynalazczości przez dyrektora przedsiębiorstwa, określać może jednocześnie rangę aktywności twórczej pracowników w systemie społecznym zakładu pracy, w aspekcie zasięgu uznania społecznego. Pełnienie tej funkcji przez wicedyrektora — i to w zasadzie do spraw technicznych — wzmacnia natomiast zasięg uznania społecznego w zakresie oceny rezultatów działalności twórczej pracowników w dziedzinie techniki. Z kolei w wypadku przewodniczących komisji, zajmujących w zakładzie pracy stanowisko kierownika działu lub zastępcy, ważna może być ich opinia co do przydatności projektu w określonym elemencie produkcji.

ITI. STOSOWANIE PROJEKTÓW WYNALAZCZYCH W PRAKTYCE

Wprowadzanie usprawnień pracowniczych do produkcji, świadczyć może o miejscu wynalazczości pracowniczej w systemie ekonomicznym przedsiębiorstwa rolnego. Z przeprowadzonych przez nas badań wynika, iż wysoki jest odsetek usprawnień pracowniczych zastosowanych w praktyce: w pegeerach zastosowano 87,9% zgłoszonych projektów, połmach — 91,3%, geesach „SCh” 93,7% oraz w SKR — 88,1%. Świadczyć to może o tym, że wynalazczość pracownicza jest przez dyrekcje badanych zakładów ceniona i uwzględnia potrzeby produkcyjne z zakresu doskonalenia środków pracy.

IV. UDZIAŁ KIEROWNICTWA ZAKŁADU PRACY W WYNALAZCZOŚCI PRACOWNICZEJ

O ocenianiu przez dyrekcje przedsiębiorstw rolnych działalności twórczej w dziedzinie techniki podległych im pracowników, świadczy między innymi udział kadry kierowniczej (różnych szczebli zarządza-

nia) w ruchu racjonalizatorskim i wynalazczym, w formie autorstwa lub współautorstwa projektów wynalazczych. Nasuwa się pytanie, w jakim stopniu osobisty przykład kadry kierowniczej, poprzez jej udział w twórczości technicznej, wywiera wpływ na dynamikę rozwoju wynalazczości pracowniczej? Zagadnienie to ilustrują dane zawarte w poz. 4 tabeli 3. Potwierdza się założenie, że osobisty przykład kadry kierowniczej w twórczości technicznej może być czynnikiem aktywizującym pracowników zakładu w podejmowaniu przez nich działalności twórczej w dziedzinie techniki. Jaki jest zatem udział kadry kierowniczej w wynalazczości pracowniczej mierzony liczbą zgłoszonych przez nich projektów wynalazczych? Z badań wynika, że autorami indywidualnych projektów wynalazczych jest 7 dyrektorów, 5 zastępców dyrektorów, 51 kierowników działów oraz 4 zastępców kierowników. Zgłosili oni po 1 projekcie wynalazczym. Dyrektorzy są współautorami 24 projektów zespołowych, wicedyrektorzy — 40 projektów zespołowych, kierownicy — 286 projektów oraz ich zastępcy — 8 projektów zespołowych. Udział kadry kierowniczej w twórczości technicznej ma swój wyraz w 424 zgłoszonych projektach, tj. w 25,4 % ogółu zgłoszonych 1664 projektów wynalazczych.

Dane powyższe wskazują, iż z punktu widzenia dynamiki rozwoju wynalazczości pracowniczej ważna jest nie tyle aktywność twórcza kadry kierowniczej (mierzona liczbą zgłoszonych przez nich projektów), ile sam fakt jej udziału w ruchu racjonalizatorskim i wynalazczym. Ma to swój wyraz w zasięgu uznania społecznego zarówno dla wynalazczości pracowniczej (liczba autorów projektów przypadająca na 1 dyrektora), jak również w uznaniu dla rezultatów twórczości technicznej pracowników (liczba projektów przypadająca na 1 wicedyrektora). Świadczyć to może o tym, iż udziały dyrektora lub zastępcy dyrektora przedsiębiorstwa rolnego w wynalazczości pracowniczej przyczyniają się pośrednio do umiejscowienia jej w systemie społecznym i ekonomicznym zakładu pracy.

podsumowując dotychczasowe rozważania można powiedzieć, że wprawdzie tworzenie struktur organizacyjnych ruchu racjonalizatorskiego i wynalazczego jest wtórne w stosunku do dynamiki jego rozwoju, niemniej jednak funkcjonowanie tych struktur uwarunkowane jest kompetencjami merytorycznymi oraz doświadczeniem zawodowym osób w nich działających, co z kolei wywiera wpływ na aktywizację twórczą pracowników w dziedzinie techniki. Zasięg uznania społecznego dla twórczości technicznej pracowników przedsiębiorstw rolnych zależy natomiast w dużej mierze od osobistego udziału dyrekcji przedsiębiorstwa w ruchu racjonalizatorskim i wynalazczym, ponieważ wówczas wyraźnie wzrasta ranga wynalazczości pracowniczej w systemie ekonomicznym i społecznym przedsiębiorstwa rolnego.

FUNCTIONING OF ORGANIZATIONAL STRUCTURES OF RATIONALIZATION AND INVENTIVENESS MOVEMENT IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary

The subject matter of the study is functioning of organizational structures (inventiveness services and commissions) of rationalization and inventiveness movement in agricultural enterprises of the Poznan voivodship.

The task of the study is to answer the queries:

1) Are the persons involved in inventiveness services able (and to what extent) to affect the dynamics of development of rationalization and inventiveness movement? What effect does it have on technical innovations suggested by employees?

2) Is the staff participation in the agricultural enterprise influencing (and to what extent) the range of social recognition of employees' inventiveness in their enterprise?

To answer the first query, organizational structures in the examined agricultural enterprises were analysed and persons active there were characterized. The research proves that there are two levels, to be differentiated in the organizational structures of the inventiveness and rationalization movement. The superior one is visible in the inventiveness services and commissions (state machinery centers, state farms), the lower, in separate posts concerned with inventiveness and, to a small extent, inventiveness commissions (county cooperatives „Samopomoc Chłopska" and cooperatives of agricultural associations). The organizational level is the index of dynamics of employee's inventiveness in the respect of number of author and of their suggestions. Characteristics of persons involved prove that a development of the movement depends on their knowledge of patent laws, understanding of their enterprise's specifics, and on their technical knowledge.

The analysis of the staff's interest; in worker's inventiveness became grounds to answer the second query- It is proved by the survey that a function of a chairman of enterprises' inventiveness commission is usually taken up by the deputy technological director and his activity in those commissions effects the development in an agricultural enterprise. Yet, the rank of inventions suggested by the employees increases considerably when a director or his deputy are the co-authors of the project of invention. In other words, a social recognition for rationalizers increases in relation to the staff's personal interest in the rationalization and inventiveness movement.